

**ACADEMIA DE ADMINISTRARE
PUBLICĂ DIN MOLDOVA**

INTERCONEXIUNILE INTEGRĂRII SOCIALE ȘI CONSOLIDAREA SISTEMULUI NAȚIONAL DE SECURITATE

Monografie colectivă

COORDONATOR - LUDMILA ROȘCA

**THE INTERCONNECTIONS OF
SOCIAL INTEGRATION AND THE
STRENGTHENING OF THE NATIONAL
SECURITY SYSTEM**

Collective Monograph

Chișinău, 2022

ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ
DIN MOLDOVA

**INTERCONEXIUNILE INTEGRĂRII
SOCIALE ȘI CONSOLIDAREA SISTEMULUI
NAȚIONAL DE SECURITATE**

Monografie colectivă

*THE INTERCONNECTIONS OF SOCIAL INTEGRATION
AND THE STRENGTHENING OF THE NATIONAL
SECURITY SYSTEM*

Collective Monograph

**Coordonator
Ludmila ROȘCA**

Chișinău, 2022

Monografia colectivă: „*Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate*” este elaborată și publicată cu susținerea financiară a Guvernului Republicii Moldova, în cadrul Proiectului de cercetare și inovare: „**Consolidarea sistemului de securitate națională prin cunoaștere și comunicare**” cu cifrul nr.20.80009.0807.28, „Program de Stat 2020-2023”.

Recenzenți:

Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova;

Eugenia BOGATU, doctor în filosofie, conferențiar universitar, Catedra Filosofie și Antropologie, Universitatea de Stat din Moldova.

Monografia colectivă: „*Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate*” a fost recomandată pentru tipar de Senatul Academiei de Administrare Publică din Moldova, Hotărârea nr.10/5 din 07 iulie 2022.

Publicația reflectă punctul de vedere al autorilor.

Colegiul de redacție:

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Catedra Științe Administrative, Academia de Administrare Publică din Moldova;

Gabriela GOUDENHOOF, doctor în filosofie, conferențiar universitar, Universitatea din Oradea, România;

Anatoliy KRUGLAȘOV, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea Națională „Yuri Fedkovic”, Cernăuți, Ucraina;

Iulia SIROTA, doctor în științe ale comunicării, translator, Colegiul Carmell, Israel;

Natalia CIOBANU, cercetător științific stagiar, Academia de Administrare Publică din Moldova.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate: Monografie colectivă / Academia de Administrare Publică din Moldova; colegiul de redacție: Ludmila Roșca [et al.]. – Chișinău : S. n., 2022 (Print-Caro). – 436 p. : fig., fot., tab.

Rez. paral.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – Apare cu susținerea financiară a Guvernului Rep. Moldova. – 120 ex.

ISBN 978-9975-165-06-8.

37.0+351.86

I-58

Tipar executat la tipografia ”Print Caro”, str. Columna, 170

CUPRINS

Introducere	5
Capitolul I. EDUCAȚIA - PRIORITATE A POLITICII INTERNE A REPUBLICII MOLDOVA	13
Ludmila ROȘCA , doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Academia de Administrare Publică din Moldova, Liudmila CUROȘ , Colegiul „Alexei Mateevici” din Chișinău. <i>Sistemul educațional național: modele, politici, obiective prioritare / National educational system: models, policies, priority objectives</i>	13
Gabriela GOUDENHOFT , doctor conferențiar, Universitatea din Oradea, România <i>Comunicarea – instrument eficient al susținerii relațiilor interumane, al integrării sociale / Communication – an efficient tool for supporting interhuman relations, social integration</i>	46
Ionel NARIȚA , doctor, profesor universitar, Universitatea de Vest, Timișoara, România <i>Comunicare și cunoaștere în educație / Communication and knowledge in education</i>	93
Simion ROȘCA , doctor în filosofie, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI Dasman EL-FANEL , cercetător științific stagiar, Ministerul Educației din Israel <i>Sistemul educațional din Finlanda: impact asupra dezvoltării durabile a societății / The education system in Finland: impact on the sustainable development of society</i>	114
Ludmila ROȘCA , doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Academia de Administrare Publică din Moldova Cristina TULBU-FRUNZE , doctorandă, Academia de Administrare Publică din Moldova <i>Integrarea minorităților etno-culturale în sistemul educațional din Republica Moldova / The integration of ethno-cultural minorities in the educational system of the Republic of Moldova</i>	163
Ludmila ROȘCA , doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Academia de Administrare Publică din Moldova Noha ALVAKILI , cercetător științific stagiar, Academia de Administrare Publică din Moldova <i>Sistemul educațional din Israel. Analiza modelelor de integrare socială a minorităților naționale / The educational system in Israel. Analysis of the models of social integration of national minorities</i>	204

Anatoliy KRUGLAȘOV, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
Universitatea Națională „Yuri Fedkoviç”, Cernăuți, Ucraina
În căutarea unui model național de educație civică: experiența Ucrainei /
Looking for the national model of civic education: experience of Ukraine..... 244

Natalia NECHAIIEVA-YURIICHUK, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Națională „Yuri Fedkoviç”, Cernăuți, Ucraina
Educația civică - mijloc de prevenire a conflictelor socio-politice / Civic education
as the means of preventing socio-political conflicts 271

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică din Moldova
Valentina URSU, cercetător științific stagiar, Academia de Administrare Publică
din Moldova
Educația civică în Republica Moldova în contextul integrării europene / Civic
education in the Republic of Moldova in the context of european integration..... 291

Valeria GARBATOVȘCHI, profesoare, discipline de specialitate, Colegiul
„Alexei Mateevici”, mun. Chișinău, Republica Moldova
Educația antreprenorială: obiective prioritare / Entrepreneurship education:
priority objectives 307

Capitolul II. CONSOLIDAREA SISTEMULUI NAȚIONAL DE SECURITATE

Sergiu SPRÎNCEAN, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Republica Moldova
Rolul securității umane în consolidarea sistemului național de securitate /
Human security and the consolidation of the national security system 329

Natalia CIOBANU, master în filologie, cercetător științific stagiar,
Academia de Administrare Publică, din Moldova
Cooperarea bilaterală a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană pentru
asigurarea securității naționale și regionale / The security and defense dimension
in the collaboration of the Republic of Moldova with the European Union 360

Vitalie CAZACU, doctor în științe economice, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică din Moldova
Securitatea alimentară în statele europene: recomandări pentru
Republica Moldova 382

Despre autori / About the authors 419

EDUCAȚIA CIVICĂ - MIJLOC DE PREVENIRE A CONFLICTELOR SOCIO-POLITICE

Nataliia NECHAIEVA-YURIICHUK¹⁷

Rezumat: *Acest studiu este dedicat problemei actuale a educației civice în Ucraina. Autorul expune conceptul de cetățenie în Europa, în general, și în Ucraina, în special. Acordă atenție unor practici de educație civică în școlile ucrainene, în special în regiunile multietnice, precum regiunea Cernăuți. Este analizată influența transformărilor politice și mai ales a agresiunii militare rusești asupra vieții și educației din Ucraina. Este valorificată interconexiunea reformei descentralizării și a procesului de educație civică. Inițiativele informale au un rol important în viața socială și politică a Ucrainei și a regiunilor acesteia (regiunea Cernăuți, în primul rând). În ultimii ani, în regiune au fost realizate o serie de inițiative, în special pentru persoanele dispersate (IDP) și locuitorii comunităților locale.*

Cuvinte cheie: educație civică, persoane strămutate în interior, asistență socială, regiune multietnică, integrare.

CIVIC EDUCATION AS THE MEANS OF PREVENTING SOCIO-POLITICAL CONFLICTS

Abstract: *This chapter is dedicated to the actual question of civic education in Ukraine. The brief outline of the concept of citizenship in Europe in general and in Ukraine in particular is done in the introduction. The author pays attention to some practices of civic education in Ukrainian schools, especially in multi-ethnic regions like Chernivtsi oblast' in Ukraine. The influence of the political transformations, and mostly Russian military aggression to the life and education process in Ukraine has been analyzed. The mutual influence of decentralization reform and civic education process are being taken into account. The informal initiatives play the great role in the social and political life of Ukraine and its regions (Chernivtsi oblast, first of all). Last years a set of different initiatives were realised in the region, especially for Internal dispersed persons (IDPs) and inhabitants of the local communities.*

---

¹⁷ Nataliya NECHAIEVA-YURIICHUK, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Națională „Yuri Fedkovič”, Cernăuți, Ucraina, nataliyany77@gmail.com

Keywords: civic education, internally displaced people, social assistance, multi-ethnic region, integration.

Introducere

Transformările socio-politice de la sfârșitul secolului trecut – începutul acestui secol, au devenit un fel de școală a cetățeniei. Și, deși se poate număra condiționat formarea instituției cetățeniei din revoluțiile burgheze, care s-au bazat, printre altele, pe teoria drepturilor naturale și inalienabile ale omului [15], tocmai în secolul al XX-lea problemele cetățeniei au fost estimate ca probleme cheie în relațiile internaționale. În acest context, Primul Război Mondial a fost un eveniment care a dus la prăbușirea imperiilor (rus, otoman, austro-ungar, german), pe de o parte. Pe de altă parte, datorită consecințelor distructive ale Marelui Război, popoarele care făceau parte din aceste imperii au avut ocazia să-și construiască propriile state și, în consecință, să formeze și să dezvolte instituția cetățeniei. În 1917, în Ucraina a început o perioadă de luptă de eliberare, mai întâi din partea Imperiului Rus, apoi, din 1918 din cauza pretențiile statelor vecine asupra pământurilor ucrainene. Din 1917 datează prima mențiune în documentele oficiale ale cetățeniei Republicii Populare Ucrainene. În mesajul Ministerului Afacerilor Interne al Republicii, se spunea că cazurile „cu privire la acceptarea în cetățenia UNR” vor fi luate în considerare după adoptarea legii relevante [15]. Legea din 1918 „Cu privire la cetățenie” a definit clar criteriile pentru cetățenie: „născut pe teritoriul Ucrainei și asociat cu acesta prin reședința permanentă” [6]. În paragraful următor au fost definite îndatoririle unui cetățean: să sprijine statul prin toate mijloacele, să se supună legilor, să se protejeze de dușmani, să mențină ordinea, libertatea, egalitatea și justiția [6]. O citire atentă a acestei legi oferă o idee despre presupusa natură a statului ucrainean la începutul secolului trecut. Nu există nicio discriminare în Lege, iar prevederile acesteia sunt în concordanță cu Legea modernă a Ucrainei „Cu privire la cetățenie” [7]. Deși nu există un jurământ de credință obligatoriu față de stat în legea actuală a Ucrainei, acesta este prezent în legislația altor state democratice (de exemplu, România). Astfel, Legea din 1918 corespundea normelor democratice contemporane și de fapt a deschis oportunități pentru construirea unei națiuni politice în Ucraina. Punctul de plecare pentru crearea unui nou sistem de relații internaționale bazat pe recunoașterea reciprocă și urmărirea dreptății a fost cele „14 puncte ale lui Wilson” [34], care a reglementat de fapt relațiile interna-

ționale după sfârșitul Primului Război Mondial. A fost tocmai în căutarea dreptății, pentru că în cele din urmă lumea postbelică n-a fost construită pe o soluție justă a contradicțiilor interstatale, ceea ce a dus în cele din urmă la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

Lumea din perioada interbelică, de fapt, pe continentul european, poate fi caracterizată de o „confruntare rece” a două viziuni asupra lumii, două ideologii: democrația și totalitarismul. Și dacă democrația trecea printr-o perioadă de criză în procesul complex de formare, atunci totalitarismul ca practică politică s-a format și ca o încercare de răzbunare atât în Germania, cât și în Rusia sovietică. Numai în primul caz vorbim despre o încercare de a recupera înfrângerea din Primul Război Mondial, iar în al doilea, putem vorbi despre răzbunarea unor pături sociale (țărani și muncitori în primul rând) asupra altora (stăpânirea în timpul aceluiași Prim Război Mondial). Slăbiciunea instituțiilor democratice, din cauza lipsei de practică politică, experiență și cunoștințe, a dus la creșterea conflictelor în statele nou formate, multiplicarea diverselor forme de discriminare, persecuții politice, care au contribuit în cele din urmă la întărirea regimurilor totalitare. Și deși în perioada 1918-1939 aproape toate statele europene au adoptat legi naționale privind educația, are loc, în primul rând, deschiderea oportunităților pentru educația de bază pentru populația generală. Acest lucru se explică prin conjunctura și practica politică relevantă. Reamintim că la acea vreme Liga Națiunilor era singura organizație internațională care ridica probleme legate de drepturile omului (deși într-o versiune limitată - drepturile prizonierilor de război, dar în niciun caz drepturile generale ale omului și ale cetățeanului). Potrivit autorului, conștiința politică a elitelor naționale, care încearcă să păstreze lumea în înțelegerea și ideile sale de la sfârșitul secolului al XIX-lea, a devenit unul dintre motivele lipsei de voință a puterilor europene de a rezista apariției și întăririi practicilor totalitare din perioada interbelică.

Al Doilea Război Mondial a șocat lumea cu cruzimea, cinismul și consecințele îngrozitoare în toate sferele vieții. A devenit evident că granița dintre civilizație și barbarie este extrem de subțire. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a avut loc un punct de cotitură în conștiința politică a reprezentanților elitelor politice naționale care iau decizii cu privire la aranjarea postbelică a lumii. A devenit evident că abordările de la începutul secolului erau insuportabile și că la baza noii ordini mondiale trebuie puse drepturile omului și ale cetățeanului, altfel revenirea la totalitarism și la războaie distructive este inevitabilă.

Crearea Națiunilor Unite în 1945 și adoptarea ulterioară a Declarației drepturilor omului și cetățeanului a reprezentat o etapă importantă în formarea unei abordări integrate a problemei cetățeniei. În a doua jumătate a secolului al XX-lea se observă intensificarea atât a activităților politice, cât și a celor juridice, și educaționale care vizează protejarea drepturilor unui individ și ale unui cetățean, indiferent de origine, rasă, religie etc. Cu toate acestea, Ucraina a câștigat ocazia de a-și dezvolta propria instituție a cetățeniei, ca și alte republici din fosta Uniune Sovietică, abia în 1991. Construirea unui stat independent a fost complicată de relațiile dificile cu statele vecine. Iar invazia militară a Federației Ruse în Ucraina, care a început în 2014, a devenit provocarea cheie la care întreaga comunitate democratică îi dă un răspuns cuprinzător. Printre componentele importante ale acestui răspuns, este de remarcat și sprijinul pentru diverse inițiative în domeniul educației civice.

În acest context, educația civică are o importanță deosebită, deoarece rezistența atât a societății, cât și a individului la amenințările și provocările externe și interne depinde de o serie de factori, printre care nivelul de educație civică și autoidentificare. Scopul acestui studiu monografic este de a analiza experiența educației civice în Ucraina, în special la nivel local, în contextul confruntării agresiunii militare din Rusia și a consolidării coeziunii sociale a societății ucrainene. De remarcat că în discursul științific și mediatic, această problemă atrage atenția atât a teoreticienilor, cât și a practicienilor. În același timp, generalizarea experienței moderne a inițiativelor locale în domeniu rămâne slab reprezentată, iar acest text este unul dintre diverse încercări de a umple acest gol.

I. Regiuni multiculturale: caracteristici și provocări pentru educația civică.

Exemplul regiunii Cernăuți, Ucraina

Multiculturalismul sau diversitatea culturală reprezintă o oportunitate și o provocare pentru implementarea inițiativelor/programele/proiectelor privind educația civică. Ucraina este un stat multiethnic. Interacțiunea activă a reprezentanților diferitelor popoare și națiuni care trăiesc pe teritoriul statului nostru are rădăcini istorice adânci. Diversitatea etnică și culturală este deosebit de pronunțată în zonele de graniță. Și regiunea Cernăuți este un exemplu viu de „unitate în diversitate”: soarta locuitorilor regiunii este un fel de ilustrare a dezvoltării istorice și politice a regiunii. Închiderea

mileniului a fost marcată în istoria Ucrainei de formare a societății civile. Formarea unui sistem multipartit în Ucraina a avut loc sub presiunea publicului, fapt dovedit de transformarea mișcărilor populare în partide politice (de exemplu, Mișcarea Populară (Mișcarea) pentru Perestroika) a fost fondată în 1989 ca organizație socio-politică, iar în 1993 a fost înregistrată ca Partid Politic. Societatea civilă a devenit un fel de fitil pentru revenirea Ucrainei la autoritarism, încercări observate în anii 1990 și începutul anilor 2000. Conform recensământului populației din 2011, din întreaga Ucraina, în Ucraina locuiau reprezentanți ai peste 130 de naționalități. Din punct de vedere cantitativ, primul loc printre minoritățile naționale a fost ocupat de ruși, care numărau peste 17%. Orice altă minoritate națională în context național era formată din mai puțin de 1% din populație [19]. Astăzi, procentul reprezentanților diferitelor comunități naționale din Ucraina este diferit, dar Ucraina continuă să fie un stat multietnic, iar în calitate de stat democratic, garantează tuturor cetățenilor săi, „indiferent de originea lor națională, drepturi egale... și libertăți” [10].

În contextul a peste 8 ani de agresiune militaro-politică din partea Federației Ruse, problema percepției critice de către cetățenii Ucrainei a informațiilor diseminate prin diverse resurse, în primul rând propagandă, a devenit actuală. În condiții de război, capacitatea unui cetățean de a analiza și verifica critic informațiile devine o chestiune de importanță națională: de aceasta depind direct coeziunea societății și rezistența acesteia la provocările și amenințările externe. Anul 2014 reprezintă un punct de cotitură atât în istoria Ucrainei, cât și a întregii comunități mondiale: pentru prima dată de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost comis un act de anexare a teritoriului altui stat. Pe 20 februarie a început ocuparea Republicii Autonome Crimeea, iar deja pe 18 martie, președintele rus V. Putin a anunțat „anexarea” Crimeei la Rusia [18]. Actul de anexare n-a fost recunoscut ca legal de nicio țară democratică din lume. Cu toate acestea, Federația Rusă a continuat politica de confiscare a terenurilor ucrainene din regiunile Donețk și Lugansk, inițiind și susținând crearea de enclave separatiste „îmbâlzite” în raport cu Kremlinul. Și pe 24 februarie 2022, Kremlinul a trecut la o invazie militară pe scară largă a Ucrainei. Timp de opt ani, 2014-2022, Rusia și-a multiplicat constant practicile de propagandă. Din 2014, observăm intensificarea activităților de propagandă ale Federației Ruse în diferite țări ale lumii. În general, activitatea de propagandă a Rusiei în această perioadă s-a realizat pe mai multe dimensiuni

(sau niveluri) [31]. La primul nivel, Rusia a desfășurat o activitate sistematică privind așa-numita „informare” a publicului larg despre „crimele” autorităților ucrainene. Principala teză răspândită în toate țările lumii este că Ucraina este un stat inuman, iar războiul din Donbas este un război civil fără participarea Rusiei. O astfel de viziune falsă a imaginii Ucrainei a fost „implantată” în conștiința de masă prin exploatarea diferitor canale și oportunități de informare. Folosite activ (și continuă să fie folosite astăzi) sunt evenimente publice (inclusiv expoziții, seri literare etc.), discursurile liderilor (inclusiv cele publice), precum și mass-media, inclusiv rețelele sociale. Vizualizarea a fost folosită extrem de activ ca cel mai simplu mod de a forma percepția realității. Pentru aceasta, propagandiștii ruși au pregătit și au susținut expoziții de fotografie, unde responsabilitatea crimelor comise de Rusia a fost transferată către Ucraina [2; 26].

Al doilea nivel al propagandei rusești este invazia informațională prin rețelele sociale și mass-media. O încercare de destabilizare a democrațiilor durabile prin practica „haosului controlat”, întreprinsă de Rusia în anii precedenți, a dus la turbulențe politice într-o serie de țări (Spania, Franța, Scoția, SUA, Ucraina) [33; 32]. Al treilea nivel este sprijinul financiar al partidelor europene de stânga și dreapta, forțe pro-ruse din diferite țări ale lumii, inclusiv Ucraina. Cel mai faimos exemplu al acestei practici este sprijinul Kremlinului pentru Frontul Național al Franței și liderul său Marie Le Pen [30]. În Ucraina, Rusia a folosit activ diverse clanuri oligarhice pro-ruse care dețin resurse media, ceea ce n-a putut decât să ducă la închiderea lor ulterioară în țară [24]. Trebuie remarcat faptul că promovarea narațiunilor propagandistice rusești a fost extrem de activă în perioada de vârf a pandemiei de Covid-19 [17].

În legătură cu componenta propagandistică în continuă creștere în spațiul media modern, capacitatea unui cetățean de a separa clar informațiile de încredere de informațiile nesigure, de a înțelege esența și sensul termenilor și conceptelor politice de bază este o condiție necesară pentru a înfrunta cu succes situația politică și amenințările militare ale timpului nostru. Această problemă este deosebit de acută în teritoriile multietnice, deoarece aici trăiesc împreună reprezentanții diferitelor grupuri naționale cu propriile interese speciale. Fiecare dintre ei reprezintă o forță separată care apără interesele grupului său în termeni culturali, civili și politici, care poate fi folosită de agresor pentru a instiga la lupte și conflicte etno-naționale. În școala modernă ucraineană, se acordă o atenție deosebită diversității regionale a Ucrainei,

inclusiv diversității culturale a fiecărei regiuni individuale, cum regiunea Cernăuți. Includerea cetățenilor în contextul multiculturalismului din regiune are loc treptat, iar școala joacă un rol deosebit în acest proces. În primul rând, în lecțiile de istorie naturală, citirea și începând de la liceu - se acumulează geografie, istorie, literatură, istorie locală, cunoștințe despre regiunea lor, trăsăturile sale, caracterul. Așadar, prin exemple practice și ilustrații, studenții ucraineni se familiarizează cu conceptele de identitate (etnic/național, civil). Prin ilustrarea schimbărilor socio-politice din viața regiunii, apartenența sa de stat, cunoașterea hărților, lucrărilor literare și artistice, a datelor statistice etc. studentul dezvoltă o viziune nu numai asupra schimbărilor politice, ci și a înțelegerii impactului acestora asupra formării multiculturalismului și a diversității etnice în regiune.

Regiunea Cernăuți este o regiune specială în sistemul de relații interetnice din Ucraina. Povestea ei este ambiguă și controversată. Iar secolul al XX-lea oferă multe exemple în acest sens. Ca unitate administrativă separată, regiunea Cernăuți a fost creată la 7 august 1940. Și chiar data creării ridică întrebări: cum a apărut o nouă unitate administrativă pe harta politică a Europei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ca parte a URSS? Răspunsul la această întrebare implică o înțelegere critică a evenimentelor din această perioadă istorică, care este extrem de importantă pentru înțelegerea evenimentelor din trecut și prezent nu numai de către cetățenii Ucrainei, ci și de către alte țări. La urma urmei, înțelegerea trăsăturilor formării teritoriului Ucrainei moderne este acum o chestiune de cel puțin o scară europeană. Dezvoltarea competențelor civice în școala ucraineană are loc și prin activarea interesului elevului pentru istoria familiei (prin construirea unui arbore genealogic, de exemplu). Acest interes este o motivație importantă pentru student să stăpânească temeinic și conștient competențele civice de bază, fără de care este imposibilă păstrarea și dezvoltarea maximă a democrației în Ucraina, mai ales în condiții de război. Doar prin studiul trecutului familial, se formează acceptarea diversității etnice, religioase, politice în familie, toleranța politică - condiție necesară dezvoltării democrației.

O atitudine tolerantă față de altul nu este o cerință formală a modernității, ci un element necesar pentru menținerea stabilității sociale, a creșterii economice, ca să nu mai vorbim de îmbogățirea spirituală și culturală. Și regiunea Cernăuți în acest sens este o regiune unică a Ucrainei. Locuitorii săi aud cuvântul „tolerant”, „toleranță” înainte de a se gândi la semnificația

lui. Tradițiile toleranței politice s-au format în regiunea noastră istoric. În 1774, Bucovina (din care o parte este astăzi teritoriul regiunii Cernăuți) a devenit parte a Imperiului Austriac (mai târziu - Imperiul Austro-Ungar). După „primăvara popoarelor” 1848-1849, o caracteristică a politicii naționale a Austro-Ungariei a fost sprijinirea comunităților naționale care trăiau pe teritoriul imperiului, inclusiv Bucovina. Până la începutul secolului al XX-lea, la Cernăuți, comunitățile naționale care locuiau aici au primit permisiunea de a deschide școli și de a-și construi propriile case. Astăzi, casele vernaculare germane, evreiești, poloneze, române și ucrainene construite în timpul imperiului sunt decorul arhitectural al orașului și simbolizează diversitatea sa etnică și istoria sa.

Conștientizarea influenței enorme a etniei asupra atmosferei socio-politice din regiune, natura comunicării și interacțiunii dintre public și autorități a fost reflectată în cartea „Bucovina. Istoria locală generală”, publicată în 1899 de comandamentul regional al jandarmeriei. Sunt descrise trăsăturile vieții, tradițiile, obiceiurile popoarelor care conviețuiesc pe teritoriul regiunii, inclusiv români, ruși (cum erau numiți ucrainenii în Imperiul Austro-Ungar), germani, polonezi, maghiari, lipoveni (vechi credincioși ruși) etc. Această lucrare este de fapt prima fundamentare științifică și recunoaștere a rolului factorului etnic în relația dintre societate și stat, importanța acestuia în construirea unei identități civile (la acea vreme de subiect) a locuitorilor regiunii. Astfel, având în vedere tradițiile regionale de educație civică, îndrăznim să presupunem că în această regiune este o istorie îndelungată, care a început odată cu implementarea (în terminologia modernă) a conceptului de „educație pe tot parcursul vieții”. Experiența locală de implementare a acestui concept în vremurile moderne va fi discutată mai târziu în text.

În același timp, trebuie menționat că studiul acestei perioade din istoria Ucrainei contribuie la formarea înțelegerii de către un student a relației dintre natura regimului politic și politica națională dusă de acesta. În lecțiile de istorie și critică literară, elevii ucraineni au ocazia să compare politicile naționale ale imperiilor austro-ungar și rus, remarcând nivelul ridicat de liberalism în primul caz și șovinism în al doilea.

Studiul următoarei perioade istorice din istoria regiunii aduce noi cunoștințe în domeniul educației civice. Situația din regiune, la momentul apartenenței sale la Regatul României, necesită o analiză obiectivă și o muncă atentă cu judecăți de valoare. În acest caz, elevii, împreună cu profesorii lor, indiferent de comunitatea în care trăiesc acum, analizează

schimbările din viața socio-politică a Bucovinei, învață să definească „discursul de ură” și, de asemenea, dobândesc abilități de toleranță politică. Acesta din urmă este susținut de studiul conceptelor politice de bază în studiul cursului „Educație civilă”. În contextul proceselor de descentralizare a puterii și schimbări în structura administrativ-teritorială a țării, un element necesar în explicarea conceptelor de bază ale cursului „Educația civilă” este capacitatea de a integra cunoștințele de istorie, obiceiuri, tradiții locale. a populației unei anumite comunități teritoriale în conceptul de istorie națională. De fapt, descentralizarea puterii în Ucraina și-a stabilit ca scop formarea unei autogovernări locale eficiente și a unei organizări teritoriale a puterii, capabile să ofere cetățenilor un spațiu de locuit cu drepturi depline. Procesul de creare a comunităților teritoriale unite pe bază de voluntariat a început în Ucraina în 2015. În condițiile reformei descentralizării, relevanța educației civice crește și mai mult, deoarece tinerii care urmează studii medii în comunități au ocazia să vadă în practică roadele reformelor prin prisma cunoștințelor teoretice despre cetățenie [4].

O trăsătură a regiunii Cernăuți, pe teritoriul căreia trăiesc ucraineni, români, moldoveni, ruși, precum și polonezi, bieloruși, evrei etc. [20], o constituie crearea unor comunități mixte etnic. Astăzi, 11 foste raioane ale regiunii Cernăuți au fost comasate în trei noi. Comunitățile nou formate sunt atât monoetnice, cât și polietnice. De exemplu, comunitățile Ostritskaya și Gertsavskaya acoperă împreună 42% din teritoriu și 54% din populația fostului raion Gertsavsk al regiunii [13]. Acesta din urmă era practic monoetnic – peste 90% dintre locuitorii săi sunt români după naționalitate. În aceste comunități, grupul etnic românesc este dominant. În același timp, comunitatea Ostrița cuprinde satul Mamornița, unde predomină ucrainenii, și satul Tsureni, unde o parte semnificativă a populației sunt moldoveni. Situația este similară într-un număr de alte comunități din regiune. În acest context, educația comună a școlarii din comunitățile etno-contact contribuie nu numai la formarea competențelor lor civice, ci și la responsabilitatea lor civică, atât în rândul tinerei generații, cât și în rândul profesorilor, reprezentanților autorităților locale și activiștilor.

Munca în comunități mixte etnic presupune un nivel deosebit de ridicat de profesionalism și conștiință civică a profesorului. În aceeași clasă învață școlarii de origine etnică (națională) diferită, ceea ce într-o atmosferă intolerantă poate duce la conflicte, manifestări de agresiune etc. Studiul conceptelor cheie ale cursului „Educația civică” implică o varietate

de abordări ale explicației acestora și dezvoltarea unei înțelegeri comune a problemelor discutate în cursul discuțiilor și al lucrului în grup. În condiții de război, sistemul de învățământ al Ucrainei se află sub monitorizare și control civil constant, ceea ce contribuie la creșterea atenției publice asupra problemelor educației civice ca unul dintre cele mai importante instrumente de prevenire a conflictelor și de intensificare a eforturilor de a răspunde în mod adecvat la politicile moderne. provocări și amenințări la adresa suveranității statului.

În concluzie trebuie menționat, că educația civică în Ucraina, în special în regiunea Cernăuți, are rădăcini istorice adânci. Și, deși termenul „educație civică” în sine a apărut nu cu mult timp în urmă, abordările de înțelegere a cetățeniei au fost dezvoltate de-a lungul deceniilor. Regiunea Cernăuți este o regiune cunoscută în lume pentru fenomenul său de „toleranță bucovineană”. Transformările și cataclismele socio-politice au format aici un teren cultural deosebit, fertil pentru dezvoltarea educației civice în diversitatea ei. Toleranța, obiectivitatea, respectul unul față de celălalt sunt componente esențiale ale educației civice în regiune.

Educație civică în timp de război: experiență locală în implementarea conceptului de „educație pe tot parcursul vieții”

Războiul declanșat de Rusia împotriva Ucrainei a devenit o provocare pentru dreptul internațional și democrația mondială: încălcarea flagrantă a acordurilor și tratatelor internaționale a dus la o resetare totală a sistemului de relații internaționale. În aceste condiții, problemele cetățeniei sunt de o importanță deosebită, deoarece răspunsul la acestea depinde nu numai de viitorul unui stat individual, ci și al regiunilor și al lumii în ansamblu.

Inviaza rusă a Ucrainei din 2014 a fost de natură hibridă: intervenție informațională activă, susținută de forțele militare și puterea militară. Și așa-zisul referendum din Republica Autonomă Crimeea din 16 martie 2014 a fost cel mai clar exemplu în acest sens. Războiul a dus la încălcarea integrității teritoriale a Ucrainei și la apariția unei noi categorii de populație în țară - persoanele strămutate în interior (PSI). La 16 ianuarie 2015, numărul PSI din teritoriile ocupate din Ucraina era de 853.000. 301 persoane [11] Deja la începutul lunii iunie 2015, numărul acestora a crescut la 1 milion 325 mii 200 de persoane[12]. O parte semnificativă a PSI au fost forțați să-și părăsească casele cu mijloace de subzistență reduse sau deloc.

De altfel, cetățenii Ucrainei, ale căror teritorii de reședință au fost ata-

cate din exterior, s-au trezit într-o situație în care viața trebuie să înceapă de la zero, deoarece mulți și-au lăsat toate proprietățile și și-au organizat viața în teritoriile ocupate temporar. Iar întrebările despre aranjarea vieții într-un nou loc de reședință, despre posibilitatea implementării depline a drepturilor civile și politice pentru PSI au căpătat foarte repede o importanță și o relevanță deosebită. De exemplu, în 2015, problema dreptului PSI de a participa la alegerile pentru autoritățile locale a căpătat o formă deosebit de acută: PSI din diferite așezări ale Ucrainei au susținut adoptarea unei legi adecvate care să le acorde dreptul de a vota în noul lor loc de reședință. Articolul 8 din Legea Ucrainei „Cu privire la asigurarea drepturilor și libertăților persoanelor strămutate intern” ne informează: „Asigurarea drepturilor electorale ale persoanelor strămutate în interior” prevede că PSI „își exercită dreptul de vot la alegerile Președintelui Ucrainei, deputaților poporului din Ucraina, alegeri locale și referendumuri în modul prevăzut de lege” [9]. Potrivit părții 3 a articolului 8 din Legea Ucrainei „Cu privire la Registrul de stat al alegătorilor” [8], la cererea alegătorului, organismul care ține Registrul poate stabili o altă adresă electorală a unui cetățean. După schimbarea adresei electorale în conformitate cu procedura stabilită de lege, persoana strămutată intern are posibilitatea de a-și exercita dreptul de vot fără restricții. Astfel, realizarea dreptului de vot depindea în mod direct de poziția civică și responsabilitatea alegătorului însuși, doar de reședință după noul loc de trai putea fi făcută doar de el. Statul ucrainean a stabilit statutul juridic al PSI, precum și mecanismele de protecție socială a acestora. În același timp, organizațiile și fundațiile internaționale care lucrează în direcția umanitară au început să sprijine activ PSI. Aceste inițiative au fost (și continuă să fie) atât de natură națională, cât și regionale/locale.

Trebuie remarcat faptul că o atenție specială a organizațiilor și fundațiilor internaționale în astfel de condiții a fost pe bună dreptate atrasă asupra problemelor educației civice în Ucraina, extinzând oportunitățile de educație de-a lungul vieții, indiferent de locul de reședință. Și este extrem de important, în acest context, că în condițiile agresiunii militare din partea Federației Ruse, partenerii noștri occidentali și-au unit, în primul rând, eforturile atât din perspectiva tactică, cât și din perspectiva strategică: de la acordarea asistenței umanitare de bază până la dezvoltarea serviciilor educaționale, sprijin pentru potențialul antreprenorial atât al PDI, cât și al locuitorilor comunităților teritoriale care i-au primit. Pe

întreg teritoriul Ucrainei, inclusiv în regiunea Cernăuți, sunt implementate diverse proiecte, al căror obiectiv comun este de a include un număr cât mai mare de cetățeni în procesul de luare a deciziilor, de a le îmbunătăți competențele civice și de a le crește nivelul de gândire critică. Astfel, în Ucraina se activează includerea cetățenilor de diferite categorii de vârstă în procesul educațional. În același timp, conceptul de „educație pe tot parcursul vieții” devine treptat fundamentul schimbărilor socio-politice din Ucraina. În contextul reformei administrativ-teritoriale și a redistribuirii puterii între centru (Kiev) și comunitățile teritoriale unite, regimul juridic al legii marțiale, anunțat la 24 februarie 2022, observăm acordarea asistenței victimelor agresiunii ruse nu numai financiar, dar și prin furnizarea de servicii educaționale și de altă natură, ceea ce, în opinia noastră, implică implementarea obiectivului strategic - păstrarea și dezvoltarea democrației durabile în Ucraina.

În condiții de război, femeile și copiii sunt categoriile cele mai vulnerabile ale populației, mai ales în mediul rural, unde problemele conștiinței civice și competențelor civice se află adesea la periferia intereselor atât ale autorităților, cât și ale comunităților înseși. De aceea considerăm că este necesar să acordăm atenție proiectului: „Educația civilă ca cheie a dezvoltării locale”, dezvoltat de Fundația de caritate „Resurse și inițiative publice” în parteneriat cu Biblioteca Științifică Universală „Mihail Ivasyuk” [14, p.37]. Proiectul a fost implementat în comunitățile teritoriale Magalyanskaya și Ostritskaya în 2018. O caracteristică a acestor comunități este unirea sateilor cu compoziție etnică diferită. Mai mult, în general, majoritatea populației din fiecare sunt reprezentanți ai minorităților naționale (române), și nu a națiunii titulare (ucraineană) [25]. La 22 noiembrie 2018, au fost semnate memorandumuri de cooperare în domeniul educației adulților între comunitățile teritoriale Magalyansk, Ostritsa și Reprezentanța organizației neguvernamentale germane „Asociația Germană a Universităților Populare” (DVV International) din Ucraina, Uniunea Publică „Asociația Ucraineană pentru Educația Adulților” și Fundația de Caritate „Resurse și inițiative publice” [3]. În cadrul proiectului a fost realizată, în primul rând, o analiză a nevoilor educaționale de bază ale locuitorilor acestor comunități. Pe baza rezultatelor studiului, au fost realizate două programe educaționale cuprinzătoare „Curs de bază pentru cetățenie și comunicare eficientă” (pentru femeile din diverse etnii) și „Curs de bază pentru guvernare și participare eficientă” (pentru reprezentanți ai guvernelor locale și activiști locali) dezvoltat. Instruirea la

aceste cursuri s-a desfășurat sub forma unor traininguri, la care participanții au avut ocazia să-și îmbunătățească abilitățile de comunicare și interacțiune, printr-o căutare comună a soluțiilor la probleme și probleme stringente, pentru a crește nivelul de conștiință civică. În procesul de implementare a acestui proiect, a fost elaborat un manual metodologic „Curs de bază pentru cetățenie și comunicare eficientă”[16], care oferă publicului său un program educațional cuprinzător adecvat pentru femeile din diferite grupuri etnice. Scopul acestui program este dezvoltarea competențelor de bază de cetățenie și comunicare eficientă în rândul publicului țintă, care sunt necesare pentru a-și extinde oportunitățile de a schimba calitativ viața comunităților locale prin transformări personale pozitive.

Printre principalele obiective ale programului se numără următoarele:

- asimilarea bazelor juridice a activității societății civile, drepturile omului, dezvoltarea abilităților de luare a deciziilor în cunoștință de cauză, utilizarea eficientă a instrumentelor de participare la managementul comunităților etc.;

- dezvoltarea alfabetului financiar și activitatea antreprenorială, disponibilitatea de a-și asuma responsabilitatea pentru deciziile financiare personale (de familie), capacitatea de a-și apăra drepturile în sfera economică;

- asimilarea cunoștințelor despre cultura comunicării, inclusiv a comunicării interetnice, formarea abilităților de dialog și discuție publică a problemelor de actualitate, rezolvarea tolerantă a situațiilor conflictuale, dezvoltarea abilităților de gândire critică, alfabetizarea media etc.

Programul este conceput pentru aproximativ 1,2 credite ESTC (37 de ore academice) și constă dintr-o lecție introductivă și trei module de conținut: politic și juridic, economic, socio-cultural. Manualul metodologic oferă recomandări pentru desfășurarea instruirilor în acest domeniu, inclusiv materialele didactice necesare acestora. În cadrul proiectului, în comunitățile teritoriale Magal și Ostritsa au fost deschise expoziții de fotografie „Simple Faces of a Complicated History”. Astfel, rezidenții comunităților, turiștii etc. au avut ocazia să se familiarizeze cu istoria regiunii prin istoriile familiale ale oamenilor care locuiesc în aceste așezări. Pregătirea expoziției de fotografii a fost realizată cu participarea activă a localnicilor, activiștilor, reprezentanților autorităților locale, precum și a familiilor eroilor expozițiilor foto, deoarece pentru prezentarea ei au fost necesare fotografii din albumele de familie. Acest proiect a devenit de fapt un pilot în domeniul educației civice pentru populația adultă din anumite comunități

teritoriale din regiune. Iar experiența de lucru cu populația adultă a confirmat relevanța unei abordări integrate în implementarea educației civice pentru adulți.

De menționat că problemele socio-economice au escaladat și după începerea războiului în 2014. Ucraina a primit un sprijin extraordinar din partea partenerilor occidentali în consolidarea coeziunii sociale a societății. În 2019, organizația civilă „ELEOS-Ucraina” [29] a lansat proiectul „Știu că poți” în parteneriat cu KWB Koordinierungsstelle Weiterbildung und Beschäftigung e. V. (Germania), cu sprijinul Biroului Federal German de Externe Auswärtiges Amt. Proiectul a început în iulie 2019, scopul principal al proiectului este de a ajuta femeile strămutate intern, inclusiv tatarii din Crimeea, să obțină pregătirea necesară și să obțină cunoștințe și abilități de bază pentru a-și deschide propria afacere și a deveni independente financiar.

În cadrul proiectului, au fost organizate două training-uri de trei zile în fiecare regiune: „Începerea propriei afaceri” și „Formarea rezilienței psihologice”. Participanții la proiect au fost însoțiți de mentori - femei care au parcurs calea creării unei afaceri de la zero și au devenit femei de afaceri de succes. Sarcina mentorilor a fost să consilieze și să asiste la crearea planurilor de afaceri pentru participanții la training. Conform rezultatelor sale, fiecare participant își putea propune propria idee de afaceri, dintre care cele mai bune au fost premiate pentru achiziționarea de echipamente necesare afacerii. La proiect au participat 45 de femei PSI din regiunile Donețk, Lugansk și Republica Autonomă Crimeea, care locuiesc la Kiev, Dnipro, Herson. Ca urmare, au fost depuse și apărute 28 de planuri de afaceri. Și deja în decembrie 2019, câștigătorii proiectului - Ekaterina Kolesnik (Dnepr), Nadezhda Dementieva (Dnepr) și Tatyana Stramnova (Kherson) și-au putut lansa start-up-urile [28].

Implementarea acestui proiect a provocat un răspuns și interes public pozitiv atât din partea PSI, cât și din partea rezidenților comunităților teritoriale (comunități). Din august până în decembrie 2020, în ciuda provocărilor pandemiei de COVID-19, proiectul „Știu că poți-2” a fost implementat în Ucraina. Totul este, de asemenea, echipa GO „ELEOS-Ukraine” în parteneriat cu KWB Koordinierungsstelle Weiterbildung und Beschäftigung e. V. (Germania), cu sprijinul Biroului Federal German de Externe Auswärtiges Amt. De data aceasta, geografia proiectului a inclus Kiev, Dnipro și Cernăuți. În total, 45 de femei din Ucraina au avut ocazia să se antreneze și să încerce să-și realizeze șansa de a-și atinge obiectivele am-

bițioase. În proiect au lucrat formatori germani și ucraineni în domeniul afacerilor și psihologiei (5+5). În total, în Ucraina s-au desfășurat 7 traininguri cu o durată totală de 23 de zile de instruire, atât online, cât și offline [27]. Combinarea acestor două formate a fost o provocare și o oportunitate, o nouă experiență pentru toți participanții la proiect.

În regiunea Cernăuți, 15 femei (atât PSI, cât și rezidenți locali) au participat la proiect. După ce au finalizat cu succes instruirea, au fost implicați activ în pregătirea propriilor planuri de afaceri cu mentorii Natalia Batrakova, Alina Litvinchuk și Tatyana Fisanova. În noiembrie 2020, juriul proiectului a analizat planurile de afaceri ale participanților, dintre care au fost selectate trei cele mai bune. În Cernăuți, câștigătorii au fost atât locuitori locali - Lyudmila Radyk și Alina Aleksandryuk, cât și PSI din regiunea Donețk - Tatyana Korotkova. Marina Meleshko, o persoană strămutată din Mariupol, a primit și ea premiul.

În august anul trecut, acest proiect a fost implementat la Kiev, Lvov, Odesa. În 2022 iarăși a pornit acest proiect - la Kiev și Dnibr, orașe care au devenit casă natală pentru mii de migranți după desfășurarea unei agresiuni militare pe scară largă de către Rusia. Planurile includ extinderea geografiei, inclusiv includerea Cernăuțiului în implementarea acestui proiect la nivel regional.

În 2021, ideea resocializării femeilor care au fost forțate să-și părăsească casele ca urmare a ostilităților și a ocupării temporare a anumitor teritorii din regiunile Donețk și Luhansk, Republica Autonomă Crimeea a găsit sprijin din partea Lituaniei. Echipa ELEOS-Ucraina, în cadrul Programului de Cooperare pentru Dezvoltarea și Promovarea Democrației al Ambasadei Lituaniei în Ucraina, a implementat proiectul „Fundamentals of Entrepreneurship for IDP Women”. Participanții la proiect din rândul PSI, precum și rezidenții locali, au fost instruiți în două domenii: economic și psihologic. Potrivit liderului de proiect Olena Tanasiychuk, „primul bloc de formare conține elementele de bază ale antreprenoriatului, crearea de idei de afaceri și strategii de marketing. Iar al doilea bloc le ajută pe femei să înțeleagă ce le împiedică să meargă mai departe, depășindu-și temerile și stereotipurile negative despre capacitatea de a-și începe propria afacere”[1]. Proiectul a durat cinci luni, iar câștigătorii săi au fost Irina Baturina (din Luhansk), Emilia Zakonova (Cernăuți), Elena Kononykhina (din regiunea Donețk). Aceștia au primit bonusuri în numerar de 500 de euro pentru achiziționarea materialelor necesare implementării planurilor lor de afaceri [1].

Un format neconvențional pentru cunoașterea istoriei și ridicarea nivelului competențelor civice a fost propus de Fundația de Caritate „Resurse și Inițiative Publice” în vara anului 2021. Cu sprijinul financiar al Fundației Culturale Ucrainene, în regiune a fost implementat proiectul „Simple Faces of a Difficult History”. Scopul principal al căruia este umanizarea istoriei și implicarea efectivă a publicului larg în studiul comun al istoriei prin personalitate, înțelegerea în profunzime prin poveștile oamenilor care au trăit și trăiesc în regiune. În cadrul proiectului, s-au organizat 6 expoziții de fotografie în comunitățile Cernăuți, Vizhnytsia, Kitsman, Khotyn, Gertsaev și Storozhynets. În fiecare dintre ele au fost prezentați 30 de eroi - oameni care trăiesc pe teritoriul acestor comunități și care și-au pus amprenta asupra istoriei. În plus, au fost filmate 18 filme despre diferiți eroi din diferite comunități [23], a fost pregătită și publicată o carte „Simple Faces of a Difficult History” și a fost creat un site web. Informații despre implementarea proiectului în mod continuu au fost postate pe o pagină separată de Facebook [22]. Un rezultat important al acestui proiect a fost activarea atenției locuitorilor din regiune față de propria istorie a familiei, discuțiile publice despre impactul transformărilor politice asupra vieții unui individ, soarta acestuia, pe de o parte, și reflecția asupra istoriei socio-politice a regiunii în viața unui singur cetățean. Pentru prima dată, această inițiativă a fost implementată în 2017, ca parte a activității Universității Deschise pentru Adulți, inițiată de Fundația de Caritate „Resurse și Inițiative Comunitare” în cadrul proiectului „Education for Change” [5]. După invazia pe scară largă a trupelor rusești pe teritoriul Ucrainei, problema ajutorului umanitar pentru PSI, sprijinul pentru armata ucraineană și forțele teritoriale de apărare a ieșit în prim-plan. În același timp, integrarea PSI în comunități noi necesită o atenție și un sprijin deosebit, inclusiv în domeniul educației. Aici conceptul de „educație pe tot parcursul vieții” capătă o semnificație și un sens aparte. International Renaissance Foundation din Ucraina sprijină diverse proiecte în acest domeniu, de la programe umanitare până la analize, media, educație și cultură [21]. Din august 2022, regiunea Cernăuți implementează proiectul „NU pe cont propriu: oferirea de sprijin socio-psihologic, informațional, cultural și educațional adulților și copiilor afectați de agresiunea militară rusă”. Scopul principal al proiectului este de a sprijini adulții și copiii afectați de agresiunea militară rusă și care locuiesc temporar în regiunea Cernăuți. Geografia proiectului include comunitățile teritoriale Cernăuți, Mamaev și Khotyn.

Principalele domenii de activitate din cadrul proiectului:

1. Realizarea de studii focus-grup pentru a determina nevoile HPE în sprijinul psihosocial, informare și activități culturale și educaționale;

2. Desfășurarea unui ciclu de seminare informaționale și educaționale, traininguri, prelegeri care vizează obținerea (îmbunătățirea) alfabetizării financiare a PSI, cunoașterea drepturilor acestora, abilități de mediere, alfabetizare digitală și igiena informațională etc.;

3. Desfășurarea de activități care vizează sprijinul psihosocial pentru PSI;

4. Organizarea de evenimente de integrare culturală și educațională;

5. Organizarea de evenimente pentru copiii și adulții cu copii.

Trebuie remarcat faptul că un obiectiv important al acestui proiect este o cunoaștere mai profundă a PSI cu istoria, tradițiile și modernitatea noilor locuri de reședință, pe de o parte, și activarea unui dialog pozitiv constructiv între PSI și localnici. Activitățile desfășurate în cadrul proiectului arată importanța componentelor culturale, educaționale și de comunicare în viața atât a PSI, cât și a locuitorilor locali, în special în contextul războiului și provocărilor de securitate globală care afectează direct viața fiecărui ucrainean.

Astăzi, în condițiile războiului și al luptei pentru supraviețuire, educația civică este o componentă necesară a păstrării și dezvoltării în continuare a democrației nu numai în Ucraina, ci și în întreaga lume. Eforturile comune ale diferitor țări și organizații în această direcție subliniază importanța coordonării eforturilor în lupta împotriva agresiunii, autoritarismului și ignoranței civile.

Concluzii:

Sistemul de educație civică din Ucraina își continuă dezvoltarea, în ciuda provocărilor timpului nostru. Agresiunea militară din partea Federației Ruse a actualizat o serie de probleme care necesită o atenție specială atât din partea autorităților, cât și a publicului larg. Printre acestea problemele de identitate și cetățenie ocupă un loc important. Înțelegerea importanței autodeterminării în dimensiunea civilă în rândul multor cetățeni ai Ucrainei (și nu numai) se formează astăzi, în fața provocărilor fundamentale la adresa existenței fizice a statului ucrainean și a cetățenilor săi. Înțelegerea și luarea în considerare a diferențelor etno-naționale și politice în raport cu personalitatea cetățenilor contribuie la formarea unei națiuni politice ucrainene moderne.

Un rol deosebit în formarea și dezvoltarea competențelor civice necesare îl joacă școala, unde profesorii de discipline sociale și umanitare își formează o înțelegere a categoriilor de bază ale educației civice prin studiul istoriei, geografiei, literaturii etc. Ținând cont de experiența îndelungată a Ucrainei ca parte a URSS autoritare, considerăm că este necesar să se acorde o atenție mai serioasă problemelor educației pentru adulți. Deși una dintre cele mai dificile provocări în implementarea conceptului de „educație pe tot parcursul vieții” este încă o înțelegere insuficientă a importanței educației ca atare, precum și instabilitatea socio-economică și alte provocări economice care necesită eforturi suplimentare din partea unui cetățean individual să le depășească.

Anul 2014 a fost un punct de cotitură în contextul inițiativelor educaționale, implementate în Ucraina. După începerea războiului cu Rusia și ocuparea temporară de către aceasta a anumitor teritorii ale țării noastre, asistăm la o unificare a eforturilor de a oferi asistență cuprinzătoare victimelor agresiunii: de la umanitar la psihologic, informațional și educațional. Astfel de inițiative, în opinia noastră, îi ajută pe cetățenii Ucrainei nu numai să se simtă sprijiniți, ci și să-și restabilească propriile resurse pentru dezvoltarea personală și pentru a oferi sprijin celorlalți. Astfel, coeziunea socială a societății ucrainene este sporită și stabilitatea acesteia în raport cu provocările și amenințările externe este asigurată.

Referințe bibliografice:

1. Бізнес-школа: у Чернівцях переселенок навчають підприємництву. <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/biznes-shkola-u-chernivcyah-peresele-nok-navchayut-pidpriemnictvu-77664> Сайт <https://acc.cv.ua/>
2. В Лондоне проходит выставка о трагедии в Одессе 2 мая, Peacekeeper, 3 October 2014, <http://www.peacekeeper.ru/ru/?module=news&action=view&id=22405>
3. В Чернівцях організували регіональний круглий стіл «Зміцнення розвитку громад через освіту дорослих». <http://fsri ho.ua/259-22112018-r>
4. Гакман С.М., Круглашов А.М., Нечаєва-Юрійчук Н.В. Конфліктний потенціал Чернівецької області в умовах адміністративно-територіальної реформи та соціально-економічної кризи. Чернівці: Технодрок, 2021. 52 с.
5. Голоднікова Ю. Олена Танасійчук: “На регіональному рівні з’явився публічний дискурс про те, що таке неформальна освіта”. <https://www.prostir.ua/?library=olena-tanasijchuk-na-rehionalnomu-rivni-zyavu-vsya-publichnyj-dyskurs-pro-te-scho-take-neformalna-osvita>

6. Закон про громадянство Української Народної Республіки. <https://zbruc.eu/node/79029>
7. ЗАКОН УКРАЇНИ Про громадянство України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
8. ЗАКОН УКРАЇНИ Про Державний реєстр виборців. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text>
9. ЗАКОН УКРАЇНИ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
10. ЗАКОН УКРАЇНИ Про національні меншини в Україні. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>
11. Карта переселенців з окупованих територій України. <https://www.slovoidilo.ua/articles/7041/2015-01-22/karta-pereselencev-s-vostoka-i-yuga-ukrainy.html>
12. Карта переселенців зі сходу та півдня України станом на 3 червня. <https://www.slovoidilo.ua/articles/9690/2015-06-06/karta-pereselencev-s-vostoka-i-yuga-ukrainy-po-sostoyaniyu-na-3-iyunya.html>
13. Колесников О., Калашнікова О., Баласанян В., Новак Н., Думинська А. Об'єднання громад в етноконтактних регіонах: особливості та перспективи. <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/505/1.pdf>
14. Круглашов А., Нечяєва-Юрійчук Н. В поисках возможностей формирования активных граждан Украины: общенациональный и местный опыт // *ACTIVISMUL CIVIC – CONDIȚIE A CONSOLIDĂRII INSTITUȚIILOR STATULUI DEMOCRATIC. Materialele Seminarului Republican*, 28 mai 2021. С. 29-42.
15. Лазарєв В.В. Громадянство УНР. Міжкафедральний круглий стіл до Дня Соборності України. Харків, 2017. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:NUhjJeW1tfcJ:https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1310&cd=7&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
16. Нечаєва-Юрійчук Н., Довган Л., Малько Н. Методичний посібник «Базовий курс ефективного громадянства та комунікацій/керівник авторського колективу Олена Танасійчук. Чернівці, 2019, 97 с.
17. Нечаєва-Юрійчук Н. Covid-19 як інструмент інформаційного впливу у добу «постправди» // *Медіафорум* (8), 2020. <https://journals.chnu.edu.ua/index.php/mediaforum/article/view/169/110>
18. Окупація та анексія Криму Росією. <https://www.radiosvoboda.org/a/30451636.html>
19. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Національний склад населення. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

20. Про кількість та склад населення Чернівецької області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Національний склад населення. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/chernivtsi/>
21. Про нас [Міжнародний фонд «Відродження»]. <https://www.irf.ua/about/>
22. Прості Обличчя Непростої Історії. <https://www.facebook.com/faces.in.ua>
23. Прості обличчя непростої історії. https://www.youtube.com/channel/UCw-JVvC-1eOIF_kukGVbXqQ/videos
24. Ромалийская И., Михайлов В. Почему в Украине не считают закрытие пророссийских телеканалов цензурой? Отвечают политик, чиновник и юрист. <https://www.currenttime.tv/a/ukraine-tv/31085968.html>
25. Танасійчук О. Розвиток місцевої громади через громадянську освіту. <http://buk-visnyk.cv.ua/hromadske-suspilstvo/1469/?page=3>
26. Тушин А. В Москве представлены «Вещдоки»: выставка 365 дней «АТО» на Донбассе,» Ridus, 8 April 2015, <http://www.ridus.ru/news/182581> .
27. «Я ЗНАЮ, ТИ МОЖЕШ! 2020» – ПРОЄКТ, ЩО ЯКІСНО ЗМІНЮЄ ЖИТТЯ. <https://eleos.com.ua/https-eleos-com-ua-p-8369/>
28. «Я ЗНАЮ, ТИ МОЖЕШ!»». <https://eleos.com.ua/proekt-ya-znayu-ty-mozhesh/>
29. ELEOS в Україні / ELEOS in Ukraine. <https://eleos.com.ua/pro-nas/eleos-v-ukraini/>
30. Luke Harding, “We should beware Russia’s links with Europe’s right,” The Guardian, 8 December 2014, <https://www.theguardian.com/commentis-free/2014/dec/08/russia-europe-right-putin-front-national-eu>
31. Margarita Jaitner, “Russian Information Warfare: Lessons from Ukraine,” in *Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine*, ed. Kenneth Geers, 89 (Tallinn: NATO CCD COE Publications, 2015).
32. Robin Emmott, “Spain sees Russian interference in Catalonia separatist vote,” Reuters, 13 November 2017, <https://www.reuters.com/article/us-spain-politics-catalonia-russia/spain-sees-russian-interference-in-cataloniaseparatist-vote-idUSKBN1DD20Y>.
33. Severin Carrell, “Russian cyber-activists ‘tried to discredit Scottish independence vote’,” The Guardian, 13. December 2017, <https://www.theguardian.com/politics/2017/dec/13/russian-cyber-activists-tried-to-discredit-scottish-independence-vote-says-analyst>
34. Volodymyr Fisanov, Natalia Nechaieva-Yuriichuk, Oleksandra Hissa-Ivanovych. Woodrow Wilson’s “Fourteen Points”: Between the Diplomacy and Propaganda (Origins of the Liberal Paradigm) // *Codrul Cosminului*. Vol. 28. Issue 1. July 2022. P.145-170.